

VICTOR COUSIN'E GÖRE ANLAMINI TANRI'DA BULAN EVRENSEL VE ZORUNLU İLKELERİN ÖZELLİKLERİ

CHARACTERISTICS OF UNIVERSAL AND NECESSARY PRINCIPLES WHICH FIND
THEIR MEANING IN GOD ACCORDING TO VICTOR COUSIN

MUHARREM ŞAHİNER

DR. ÖĞR. ÜYESİ, KILIS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ İSLAM FELSEFESİ
ANABİLİM DALI

ASSISTANT PROFESSOR, UNIVERSITY OF KILIS 7 ARALIK UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY
DEPARTMENT OF ISLAMIC PHILOSOPHY

sahinerm@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-2360-9922>

 <http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.802699>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received

30 Eylül / September 2020

Kabul Tarihi / Accepted

24 Aralık / December 2020

Yayın Tarihi / Published

Aralık / December 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season

Aralık / December

Atıf / Cite as

Şahiner, Muharrem, "Victor Cousin'e Göre Anlamını Tanrı'da Bulan Evrensel ve Zorunlu İlkelerin Özellikleri [Characteristics of Universal and Necessary Principles Which Find Their Meaning in God According to Victor Cousin]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 7/2 (Aralık/December 2020): 903-927.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey. All rights reserved.

For Permissions

ilahiyatdergisi@kilis.edu.tr

VICTOR COUSIN'E GÖRE ANLAMINI TANRI'DA BULAN EVRENSEL VE ZORUNLU İLKELERİN ÖZELLİKLERİ

Öz

Fransada 19. yüzyılın önemli filozoflarından olan Victor Cousin, felsefesinde benimsediği eklektisizm sayesinde Sokrates'ten kendi dönemine kadar olan felsefi birikimi başarılı bir şekilde sentezlemiştir. Bu sentezin önemli örneklerinden birini özellikle Ortaçağ Felsefesinde filozofların gündeminden düşmeyen tümeller konusunda görmekteyiz. Biz bu çalışmamızda Cousin'in özellikle *Du Vraie Du Beau et du Bien* eserinden faydalanarak, düşüncenin yapı taşlarını oluşturan evrensel ve zorunlu ilkeler nelerdir, bu ilkelerin zihinde düşüncelerle birlikte buldukları ve yalın halleri nedir, evrensel ve zorunlu ilkeler akıl ve bilinç üzerinde nasıl bir etkiye sahiptir, söz konusu ilkeler, varlığını zihnimize mi, dış dünyaya mı yoksa başka bir ilkeye mi borçludur gibi sorulara cevap arama gayretinde olduk. Cousin'e göre evrensel ve zorunlu ilkeler tüm bilimlerin olduğu gibi zihni her türlü faaliyetimizin de temelini oluşturmaktadır. Ancak bu evrensel ilkeleri zihnimiz kendisi üretmediği gibi gözlemlediğimiz dış dünyaya ait bir unsur da olamazlar. Cousin, bu şekilde düşünen filozofların yanılttığı noktalara temas ettikten sonra evrensel ve zorunlu ilkelerin konumunun Tanrı olduğunu ifade etmektedir. Sonuç olarak evrensel ilkeler, düşüncenin ham maddesini oluşturmanın yanı sıra Tanrı'nın özelliklerini kavramamıza yardımcı olan bir ışık olarak akıldan bulunmakta ve bilinç sayesinde farkına varılmaktadır.

Özet

Felsefe tarihinde epistemolojinin önemli bir problemi olarak gündemden hiç düşmeyen tümeller konusu, sürekli hareket ve değişim içerisinde olan evrene dair değişmez bir bilginin imkânını sorgulamaktadır. Victor Cousin söz konusu bu tartışmayı evrensel ve zorunlu ilkelerin varlığı ve konumu üzerinden yürüterek düşüncelerini ortaya koymaktadır. Çalışmamızın birinci bölümünde evrensel ve zorunlu ilkelerin varlığı ve zihindeki konumunu araştırarak hem düşünceleri düzenlemedeki hem de bilimsel yöntemdeki önemi üzerinde durduk. Sabit ilkelerin bilgisine sahip olmak tutarsız bilgi yığınlarından kurtulmak ve evrene dair bilgilerimizi değişmez hakikatler üzerine inşa etmek için gereklidir. Cousin, herhangi bir olguya dair zihin düşünmeye başladığında bunu neden, zaman, mekân ve gaye ilkeleri bağlamında yaptığını söylemektedir. Böylece nedensellik gibi bir takım ilkelerin varlığını zihinde onaylamış olmaktadır. Bu ilkelerin kaynağını araştırırken Cousin, Hume'un nedenselliği olgudan bağımsız bir ilke olarak görmesine karşın sürekli gözlemlediğimiz olgulardan edinilen bir alışkanlık olarak tanımlamasına karşı çıkarak, nesnel varlıkların veya ampirik yöntemin asla evrensel ve zorunlu ilkeleri edinmemizin sebebi olamayacağını ifade etmektedir. Çünkü deney ve gözlemin anlamlı olabilmesi için zihnimize ulaşan bilgilerin duyular sayesinde olduğuna dair bir neden sonuç ilişkisini öncesinde kabul etmemiz gerekmektedir. Nedenselliğin yanı sıra zaman ve mekân ilkeleri de zorunluluk vasfını taşıyan diğer ilkelere. Cousin, evrensel ve zorunlu ilkelerin kaynağının nesne olamayacağı gibi zihnin kendisinin de olamayacağını söylemiştir. Zira örneğin matematiksel bir aksiyomu zihin ne dilediği gibi oluşturabilmekte ne de onu değiştirebilmektedir. Zorunlu ilkelerin düşünceye yerleşmesini analiz eden Cousin, insanın soyut varlığını oluşturan unsurları iradi etkinlik, akıl ve duyum olarak tarif etmektedir. İradi etkinlik insandaki özgürlük anlamına gelirken, duyum dış dünyaya dair imgelere, akıl ise zorunlu ilkelerin yerleştiği mekâna işaret etmektedir. Akıl, duyum ve iradi etkinlik olarak iç dünyamızda gerçekleşen işlemleri bilinç sayesinde gözlemlemekte ve haberdar olmaktadır. Bilincin gözlemlediği tüm etkinliklerin gerçekliğe tekabül ettiğini ifade eden Cousin, düşüncenin ise onları parçalarına ayırarak anlamlandırmaya çalıştığı eylem olduğuna

ifade etmektedir. Cousin, zorunlu ilkeleri araştırırken hipotetik veya deneysel bir yöntemle değil akusals psikoloji dediği bir içe bakış yöntemini kullanmaktadır. Çalışmamızın ikinci başlığını evrensel ve zorunlu ilkelerin yalın formlarını araştırmaya hasrettik. Zorunlu ilkelerin bilgisine ulaşmada nesnel varlıklardan hareket ederek örneğin iki elma ile başka iki elmanın toplamının dört olması gibi somuttan soyuta doğru bir yol izleyebileceğimiz gibi, zihinde iki ile ikinin toplamının dört ettiğini inkâr etmeye çalıştığımızda bunun imkânsızlığını gördüğümüz soyut bir yol da takip edebiliriz. Ancak zorunlu ilkelerin yalın formları düşünceyle birleşmeden önce bulunmalıdır. Cousin, düşünceden önce ama düşünceyle eş zamanlı olarak zorunlu ilkenin yalın halini zihnin sezdiğini ve düşünsel işlemlerini bu sezgi sayesinde gerçekleştirdiğini savunmaktadır. Sezgi yoluyla ulaşılan gerçeklik ancak üzerinde düşünüldükten sonra akledilebilir zorunlu bir ilkeye dönüşmektedir. Üzerine düşünme ise nesnel varlıklardan söz konusu ilkeleri soyutlama şeklinde gerçekleşebilir. Zaman, mekân ve nedensellik gibi ilkeler için tek bir olgunun gözlemlenmesi yeterli olmaktadır. Cousin, Maine de Biran'ın her olgu bir nedeni gerektirir şeklindeki ilke-de geçen "neden" kelimesinin bir ide olarak hüküm bildiren ilkeden önce geldiğini savunmasına, ide veya kavramlar ilkenin bilgisinden sonra meydana gelmekte, buna mukabil herhangi bir ilke ideden türememektedir diyerek itiraz etmektedir. Kant ise zorunlu ilkeleri, saf aklın bir ürünü olarak değerlendirmekte ve deneyden bağımsız sentetik apriori bilgi şeklinde tanımlamaktadır. Cousin, bu yaklaşımın zorunlu ilkeleri öznellediğini ifade ederek, şayet zorunlu ilkeler sadece duyumları organize etmeye yarayacaksa zihinde bu ilkelere sahip olmanın gerçek bir değer ifade etmediğini çünkü bu gerçekliğin sadece bize ait olduğunu söyleyerek itiraz etmektedir. Bu anlayış, Kant'ın, zihinde bulunduğu için ilkeler gerçektir anlayışının karşısına gerçek oldukları için zihinde bulunmaktadırlar söylemini yerleştirmektedir. Çalışmamızın üçüncü bölümü Cousin'in evrensel ve zorunlu ilkelerin konumunu araştırmasını ele almaktadır. Nominalist tavrı kabul etmeyen Cousin, zorunlu ilkelerin zihnimize ait andlandırmalardan ibaret olmadığını söyledikten sonra sürekli değişim içerisinde bulunan nesnel varlığın da söz konusu ilkelerin gerçek konumları olamayacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla evrensel ve zorunlu ilkelerin dışarıda diğer varlıklar gibi bir gerçekliğinin bulunduğu kast ediliyorsa Cousin bu realist yaklaşıma da katılmadığını ifade etmektedir. Cousin, tüm olguların kendi öznesini barındırması ve düşüncenin, iradenin ve duyguların ancak ben dediğimiz bir özne ile varlık kazanabilmesi gibi nesne ve insanı aşan evrensel ve zorunlu ilkelerin de var olmak için aşkın bir özneye ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Böylece zorunlu ilkeler konumu belirsiz soyut varlık olmaktan çıkmakta ve bir özne anlam kazanmaktadır. Bu özne zorunlu ilkelerin varlık sebebi olduğu için kendisi de onlar gibi zorunlu bir varlık durumundadır. Aynı zamanda böyle bir öznenin varlığı zorunlu ilkelerin inkâr edilemez varlığı gibi sabit olmalıdır. Cousine göre söz konusu bu varlık ancak Tanrı olabilir. Bu açıklamalar sadece evrensel ve zorunlu ilkelerin gerçek konumuyla ilgili bir söylem olarak değil aynı zamanda bir Tanrı kanıtlanması olarak da kabul edilmelidir. Platon'un idealarına benzeyen zorunlu ilkeler Tanrı'dan bağımsız olarak değil onun yetkinliğinin bir parçası olarak bulunmaktadır. Cousin, Platon'un da böyle düşündüğünü çeşitli aktarımlarda bulunarak desteklemektedir. Ancak zorunlu ilkelerin bilgisine Tanrısal özde ulaşmak, Tanrı'ya dönüşmek anlamına gelmediği gibi dış dünyanın inkâr edilmesi olarak da değerlendirilmemelidir. Sonuç olarak Cousin, evrensel ve zorunlu ilkeleri Tanrı ile insan arasında kurulan ilişkinin bir parçası olarak görmekte ve bilimin deney ve gözlem metodunun da bu ilkelere dayanarak anlamsızlaştığına dikkat çekerek psikolojik içe bakış yönteminin ve dolayısıyla metafizik bilginin gücünü yeniden vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Felsefesi, Victor Cousin, Evrensel ve Zorunlu İlkeler, Tümmeller, Tanrı

CHARACTERISTICS OF UNIVERSAL AND NECESSARY PRINCIPLES WHICH FIND THEIR MEANING IN GOD ACCORDING TO VICTOR COUSIN

Abstract

Victor Cousin, one of the important philosophers of the 19th century in France, successfully synthesized the philosophical accumulation from Socrates to his own period thanks to the eclecticism he adopted in his philosophy. We see one of the important examples of this synthesis, especially in the subject of universals that did not fall from the agenda of philosophers in medieval philosophy. In this study, we use Cousin's work, especially *Du Vraie Du Beau et du Bien*: "What are the universal and necessary principles that constitute the building stones of thought? What are the plain states of these principles that exist with thoughts in the mind? What effect do universal and necessary principles have on mind and consciousness? Do these principles owe their existence to our mind, to the outside world or to another principle?" We tried to find answers to such questions. According to Cousin, universal and necessary principles constitute the basis of all our activities as well as all sciences. However, just as our minds do not produce these universal principles, they cannot be an element belonging to the external world that we observe. After touching the points where philosophers who think in this way are wrong Cousin states that the place of universal and necessary principles is God. As a result, universal principles are found in the mind as a light that helps us to comprehend the properties of God, as well as forming the raw material of thought, and they are realized thanks to consciousness.

Summary

The subject of universals, which has never fallen from the agenda as an important problem of epistemology in the history of philosophy, questions the possibility of an unchanging knowledge of the universe that is in unchanging motion and change. Victor Cousin puts forward his thoughts by carrying out this discussion through the existence and position of universal and necessary principles. In the first part of our study, we focused on the existence of universal and necessary principles and their importance in both the regulation of thoughts and the scientific method by investigating their position in the mind. Knowledge of unchanging principles is necessary to get rid of incoherent masses of information and to build our knowledge of the universe on unchanging truths. Cousin says that when the mind starts to think about any phenomenon, it does so in the context of the principles of why, time, space and purpose. Thus, we confirm the existence of a number of principles such as causality in the mind. While investigating the source of these principles, Cousin opposes Hume's definition of causality as a habit acquired from the phenomena we constantly observe, although he sees causality as a principle independent of the fact, and states that objective entities or empirical method can never be the reason for us to acquire universal and necessary principles. Because in order for experiments and observations to be meaningful, we must first accept a cause-effect relationship that the information reaching our minds is due to the senses. In addition to causality, the principles of time and space are other principles that have the characteristic of necessity. Cousin said that the source of universal and necessary principles cannot be the object, nor the mind itself. For example, the mind can neither form nor change a mathematical axiom as it wishes. Cousin, analyzing the establishment of the necessary principles in thought, describes the elements that make up the abstract existence of human beings as voluntary activity, reason and sensation. Voluntary activity means freedom in the human being, sensation refers to the images of the external world, and mind refers to the place where the necessary

principles are located. Thanks to consciousness, we observe and become aware of the processes that take place in our inner world as mind, sensation and voluntary activity. Stating that all activities observed by consciousness correspond to reality, Cousin states that thought is an action that he tries to make sense by breaking them into pieces. Cousin uses an introspection method that he calls mental psychology, not a hypothetical or experimental method, while investigating the necessary principles. We devoted the second title of our study to researching the simple forms of universal and necessary principles. In reaching the knowledge of the necessary principles, we can follow a path from the concrete to the abstract, starting from objective entities, for example, the sum of two apples and two other apples is four, or we can follow an abstract path where we see the impossibility of this when we try to deny that the sum of two and two is four. However, simple forms of necessary principles must be found before they can be combined with thought. Cousin argues that before thought, but simultaneously with thought, the mind senses the simple form of the necessary principle and realizes its intellectual operations through this intuition. Reality reached through intuition turns into a necessary principle that can be rationalized only after being considered. Rationalization can take place in the form of abstracting these principles from objective entities. Observing a single phenomenon is sufficient for principles such as time, space and causality. Cousin objects to the argument of *Maine de Biran* that the word "cause" in the principle that every phenomenon requires a reason comes before the principle that decides as an *idea*, by saying that the *idea* or concepts occur after the knowledge of the principle, on the contrary, any principle does not derive from the *idea*. Kant, on the other hand, evaluates the necessary principles as a product of pure reason and defines them as synthetic a priori knowledge independent of experiment. Cousin argues that this approach subjectivates the necessary principles and objects by saying that if the necessary principles are only going to serve to organize sensations, having these principles in the mind does not mean any real value because this reality belongs only to us. This understanding places the discourse of "principles are in the mind because they are real" against Kant's understanding of "principles are real because they are in the mind". The third part of our study discuss Cousin's research on the position of universal and necessary principles. Cousin, who does not accept the nominalist attitude, states that after saying that the necessary principles are not just the naming of our minds, the objective being that is constantly changing cannot be the real positions of the principles in question. Therefore, Cousin states that he does not agree with this realist approach if it is meant that universal and necessary principles have a reality outside like other entities. Alfred states that universal and necessary principles that transcend object and human also need a transcendent subject to exist such as the fact that all phenomena contain their own subject and that thoughts, will and feelings can only come into existence with a subject we call "I". Hence, necessary principles cease to be abstract entities whose position is ambiguous and gain meaning in a subject. Since this subject is the reason for the existence of the necessary principles, he is also a necessary being like them. At the same time, the existence of such a subject must be constant, as the undeniable existence of necessary principles. According to Cousin, this being in question can only be God. These explanations should be regarded not only as a discourse about the true position of universal and necessary principles, but also as a proof of God. Necessary principles similar to Plato's *ideas* exist not independently of God but as part of his competence. Cousin supports that Plato also thinks so by making various quotations. However, reaching the knowledge of the necessary principles in divine essence does not mean turning into God, nor should it be considered as a denial of the external world. As a result, Cousin sees universal and necessary principles as a part of the relationship established between God and human and emphasizes the power of psychological

introspection method and thus metaphysical knowledge by drawing attention to the fact that the method of experiment and observation of science becomes meaningless without these principles.

Keywords: Philosophy of Religion, Victor Cousin, Universal and Necessary Principles, Universals, God

GİRİŞ

1792 yılında Paris'te doğan Victor Cousin 10 yaşında iken döneminin başarılı liselerinden biri olan Charlemagne Lisesinde 18 yaşına kadar okudu. Daha sonra öğretmen okuluna giden Cousin, buradaki üstün başarısından dolayı bir taraftan ders alırken diğer taraftan yardımcı hoca olarak derslere girdi. Kendi ifadesiyle o dönemde Locke ve Condillac'a dair dersler veren Laromiguière ile psikolojiye dair derinlemesine bilgi sahibi olmasını sağlayan Maine De Biran, Cousin üzerinde etkili olan önemli düşünürlerdir. Laromiguière, Cousin'in bilinç ile duyum arasındaki farkı kavramasına; Royer-Collard, duyum ile algı arasındaki farkı ve aklın onayladığı ilkeleri keşfetmesine ve Biran da insanda bulunan iradenin ilkelerini nasıl araştırması gerektiğine dair benimsediği yöntemlere önemli katkılar sunmuşlardır. Cousin'in felsefesinde bu kavramların ne kadar önemli olduğunu gördüğümüzde söz konusu hocalarının etkisi daha iyi anlaşılmaktadır.¹ 1815-1821 yılları arasında Royer-Collard'ın desteğiyle Sorbonne Üniversitesinde vekil profesör olarak çalıştı. 1830 yılında asaleten profesörlüğe devam eden Cousin, 1840 yılında Fransa'da Milli Eğitim Bakanı olarak kısa bir süre görev yaptı. 1855 yılında Sorbonne Üniversitesinde onursal profesör ilan edildikten sonra emekli olan ve Cannes şehrine taşınarak çalışmalarına orada devam eden Cousin, 1867 yılında öldü.²

Biz bu çalışmamızda yukarıda kısaca hayatına değindiğimiz Cousin'in evrensel ve zorunlu ilkeler hakkındaki düşünceleri üzerinde duracağız. On dokuzuncu yüzyılda baş gösteren bilimsel gelişmeler ile deney ve gözlem yöntemi yaygınlaşırken felsefenin soyut akıl yürütmeleri hak ettiği değeri görmemekteydi. Bu yüzden Cousin, sadece düşünsel boyutta değil bilimsel alanda da bir takım evrensel ilkeler olmadan bir bilim tesis etmenin mümkün olmadığından hareketle söz konusu ilkelerin özellikleri ve kaynağının araştırılması gerektiğini düşünmektedir. Bunun için öncelikle yapılması gereken bir takım evrensel ve zorunlu ilkelerin varlığının imkânını ara-

¹ Paul Janet, *Victor Cousin et Son Oeuvre*, 3. Bs (Paris: Ancienne Librairie, 1893), 1-11; Michel Narcy, "Le Platon Libéral de Victor Cousin", *Revue Française d'Histoire des Idées Politiques*, 37 (2013): 37-38.

² Jules Simon, *Victor Cousin* (Paris: Librairie Hachette, 1887), 5-29.

tırmak olmalıdır. Şayet evrensel ilkeleri tespit etmek mümkünse bunların her yerde geçerli olmayan daha genel ilkelerden nasıl ayırt edileceğini de göstermek gerekmektedir. Cousin'e göre deney ve gözlemin tek başına evrensel ilkeleri açıklayamayacağı gibi bu ilkeler olmadan da duyulur dünyayı araştırması mümkün değildir. Biz de çalışmamızın ilk bölümünü evrensel ve zorunlu ilkelerin varlığını ve insanı oluşturan akıl, bilinç ve duyular gibi farklı bölümlerden hangisi ile bu ilkeleri elde edebileceğimizi araştırmaya hasredeceğiz.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Cousin'e göre evrensel ve zorunlu ilkelerin kaynağını ve tikel olaylardan bağımsız olarak salt hallerini ortaya çıkarmaya çalışacağız. Bunun için gerçekliğin kendisini bizlere farklı formlarda ve dizilişte nasıl sunduğunu göstererek, evrensel ilkelere zihinde bir anda sahip olma anlamına gelen aydınlanma modeli ile belli bir düşünme eylemine işaret eden soyutlama teorisi üzerinde durarak evrensel ilkelerin kaynağını sorgulayacağız. Cousin'in, Kant'ın deney ve gözlem dışında kalan bilgi alanıyla ilgili septik tutumuna yönelttiği eleştirilerden faydalanarak evrensel ilkelerin bilgisini elde etmeye yönelik yöntemini daha açık hale getirmeyi hedefliyoruz. Bu bölümde temel sorumuz, evrensel ilkelerin sonradan mı elde edildiği yoksa baştan beri sahip olduğumuz bir bilgi türü mü olduğudur.

Üçüncü ve son bölümde ise evrensel ilkelerin nihai dayanağını araştıracağız. Evrensel ilkeler sadece zihnin bir ürünü olarak nominalist bir tavırla açıklanabilir mi? Yoksa bu ilkeler farklı varlıklara içkin olarak yayılmış bir şekilde mi bulunmaktadır? Evrensel ilkeler hem kişiden hem de nesneden bağımsız olarak kendi başına kaim bir varlık olarak değerlendirilebilir mi? Bu ilkeler, nihai olarak anlamını Tanrı'da mı bulmaktadır? Hemen söylememiz gerekir ki Cousin, bu seçenekler arasında diğerlerinin geçersizliğini göstererek evrensel ve zorunlu ilkelerin ancak Tanrı'nın varlığı ile anlamlı hale geldiğini savunmaktadır. Bu yüzden çalışmamızın bu bölümünde zorunlu ilkelerin, Tanrı'nın varlığının dışında mı yoksa ona içkin olarak mı var oldukları meselesi ayrıca araştırmamız gereken bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cousin'in birçok felsefi eseri bulunmaktadır. Özellikle felsefe tarihine önemli katkılar sunmuş olan ve eklektizmi temellendirdiği *Histoire de la Philosophie (Felsefe Tarihi)*, Kant'ın Fransa'da daha iyi tanınmasını sağlayan *Philosophie de Kant (Kant'ın Felsefesi)* ve Antik Yunan felsefesine ışık tutan *De la Métaphysique d'Aristote (Aristoteles'in Metafiziği)*, *Œuvres de Platon (Platon'un Eserleri)* gibi eserlerini zikretmek gerekmektedir. Ancak biz çalışmamızın merkezine onun en meşhur çalışması olan ve tümeller prob-

lemine en kapsamlı şekilde ele aldığı *Du vrai, du Beau et du Bien* (Gerçek, Güzel ve İyi Hakkında) kitabını koyarak yol almaya çalıştık.

1. EVRENSEL VE ZORUNLU İLKELERİN VARLIĞI VE ZİHİNDEKİ KONUMU

Cousin, bir takım evrensel ilkelerin arayışı içinde olmayı felsefede olduğu gibi bilimde de atılması gereken önemli adımlardan biri olarak görmektedir. Zira birbiriyle uyumsuz ve tutarsız bilgi yığınları, elimizde sabit ve değişmeyen bir ilke olmadığı müddetçe insanı tatmin edecek bir bilgi düzeyine ulaşamaz. Nitekim evrendeki işleyişi açıklama iddiasında olan fizik, olguların gerçekleşme düzenini ve varlıktaki sürekli değişimi, değişmeyen yasalarla açıklayamadığı müddetçe gerçek anlamda bir bilim olamaz. Evrensel ilkeleri araştırma gerekliliğinin ikinci nedeni ise gerçek yasaları yanıltıcı ve değişken olanlardan ayırt ederek düşünceleri sağlam bir zemin üzerine inşa etme ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Cousin böylece deneyin verileri ile aklın ilkeleri arasında uyumlu bir birliktelik kurmaya çalışmaktadır.³

Bütün bilimler bir şekilde anlamını ve dayanağını evrensel ilkelerden almaktadır. Örneğin aksiyomlar olmadan matematik; özdeşlik, çelişmezlik ve üçüncü halin imkânsızlığı ilkeleri olmadan mantık, nedensellik ilkesi olmadan fizik, gaye neden ilkesi olmadan psikoloji gibi bilimlerin inşası ve ilerlemesi mümkün olmayacaktır. Cousin, aynı ilkelerin insanın düşünsel eylemlerinde de vazgeçilmez olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin az önce bir cinayet olayının gerçekleştiğini duyduğumuzda soracağımız ilk sorular ne zaman, nerede, kim tarafından ve niçin olacaktır. Çünkü zihin meydana gelen bir olayı anlamaya çalıştığında zaman, mekân, neden ve gaye ilkeleri ile düşünme eyleminde bulunmaktadır. Dolayısıyla zihnimizin bir tarafında hiçbir olayın bir anda kendi başına ortaya çıkamayacağı ve mutlaka bir nedeninin olması gerektiğine dair bir bilgi vardır. Şayet cinayeti işleyen kişi bunu kendisinin mutlu olması ve öldürdüğü kişinin de aslında çok mutsuz biri olduğunu ve onu bu mutsuzluktan kurtarmak için cinayeti işlediğini söylese, akli başında hiçbir insan bu eylemi meşru bulmayacak ve adalet ilkesine aykırı olarak niteleyecektir. Cousin'e göre bu ve benzeri durumlar bütün insanlarda ortak olan ve bölgeye veya inanca göre değişmeyen evrensel ilkelerin varlığına işaret etmektedir.⁴

Cousin, evrensel ve zorunlu ilkeler ile aynı değere sahip olmayan genel ilkeler arasında ayırım yapmaktadır. Örneğin gece gündüzü takip eder de-

³ Victor Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien* (Paris: Librairie Académique, 1872), 19-20.

⁴ Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 22-23.

duğumuzda bu ilke gözlemleyebildiğimiz bölgelerde doğru bir hüküm olabilir ve bu yüzden genellenebilir. Ancak dünyanın dışında başka sistemlerde sürekli gece olması mümkündür. Bu durumda gece ve gündüz birbiri ardına gelir önermesi zorunlu bir ilke değildir. Bu örnekten hareketle Cousin, duylulara konu olan dünyadaki olguların kendi içinde bir zorunluluk değil sadece imkân taşıdığını düşünmektedir. Farklı sistemlerde farklı fiziksel kanunlara rastlamak mümkünken, ne matematiğin ne de ahlakın ilkeleri değişmemektedir. Dolayısıyla gece gündüzü takip eder önermesi dünya ile sınırlandırılarak düşünüldüğünde evrensel bir ilke olabilir ama zorunluluk taşımamaktadır.⁵

Her ne kadar genel ilkeler zorunlu ilkeler gibi değerlendirilmese de, gerçekleşen her olayın bir nedene bağlı olarak oluşması gerektiği düşüncesi bütün olgularda içkin olarak bulunmaktadır. Cousin, her hadisenin gerisinde mutlaka fiziksel veya ahlaki bir neden olması gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü hiçbir mekân ve zamanda bir anda ortaya çıkan ve nedensiz oluşan bir şey görmek mümkün değildir. Hatta kendi zihnimiz hariç bütün varlığı yok saydığımız bir durumda bile zihin kendi eylemi olan düşünmeye zorunlu olarak devam edecektir.⁶ Düşünme eylemi ise örneğin nedensellik gibi zorunlu ilkeler olmadan mümkün değildir. Nedensellik ilkesiyle ilgili söylenenlerin bizi getirdiği nokta bu ilkeyi nasıl elde ettiğimiz sorusudur. Gözlemlediğimiz bütün olguların neden-sonuç ilişkisi içinde meydana geldiğini görmek, nedensellik ilkesini bu olgulardan çıkardığımız anlamına gelir mi? Cousin bu soruya cevap vermeden önce Hume'a atıfta bulunarak onun duyumsanan varlıkların nedensellik ilkesini verecek güçte olmadığı fikrini hatırlatmaktadır. Hume, nedenselliği olgulardan ayrı olarak düşünse de nihayetinde bu ilkeyi sürekli karşılaştığımız olaylardan edindiğimiz bir alışkanlık olarak değerlendirmiş ve şöyle demiştir: “Nesnelerin birlikte hiçbir saptanabilir bağlantıları yoktur; nitekim bir nesnenin ortaya çıkışından bir başka nesnenin varoluşunu çıkarsamamızı sağlayan ilke imgelem üzerinde işleyen alışkanlıktan başka bir şey değildir.”⁷

Cousin için Hume'un söylemi bir kavram olarak nedenselliği olgulardan ayırdığı için doğru bir yaklaşım olsa da onu alışkanlığa indirgelediği için

⁵ Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 23-24.

⁶ Cousin'in bu söylemi, duyluların çalışmasını engelleyen bir ortamda bulunduğumuzu farz ederek, bedenimiz hakkında hiçbir bilgiye sahip olmasak da düşünen bir varlığın bilincine ulaşabileceğimiz ve bilincinde olduğumuz varlığın bilgisine sahip olmadığımız bedenden farklı olduğunu söyleyerek “ben” denilen varlığın nesnel olmadığını ve iç duyu güçleriyle algılanan bir gerçekliğe işaret ettiğini ifade eden İbn Sînâ'nın uçan adam metaforunu anımsatmaktadır. Geniş bilgi için bkz.: İbn Sînâ, “Var Olma Bilinci Her Şeyden Önce Gelir”, *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri*, trc. Mahmut Kaya, 3. Bs (İstanbul: Klasik Yayınları, 2005), 295; İbn Sînâ, *İşaretler ve Tembihler (el-İşârât ve't-tenbîhât)*, trc. Ali Durusoy v.dğr. (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2008), 107.

⁷ David Hume, *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme.*, trc. Ergün Baylan (Ankara: BilgeSu, 2009), 81.

yanlıştır. Nedensellik için söylenenleri cevher ve birlik kavramları için de söylemek mümkündür. Duyular sadece bir takım olaylar ve nitelikler algılamaktadır. Uzamsal bir varlığa dokunduğumuzda, renkleri gördüğümüzde veya bir çiçeğin kokusunu aldığımızda duyular yoluyla hiçbir zaman bir varlık olarak uzama, kokuya veya renge temas etmiş olmamaktayız. Dolayısıyla doğrudan duyularla algılanmayan birtakım cevherler ampirik yaklaşıma göre hayali varlıklar olmaktan öteye geçememektedir. Aynı şekilde birlik kavramı da duyuların doğrudan ulaştığı bir olgu değildir. Çünkü biz her şeyi karmaşık ve birleşik bir şekilde algılamaktayız. Farklı varlık türleri insicam içerisinde bir araya gelerek bir birlik oluşturabilirler. Ancak bu birliği duyular ile değil ancak akıl ile kavrayabiliriz. Cousin, basit bazı kavramları açıklamak için bile deneysel yöntem yetersiz kalıyorsa bu durumda ondan evrensel ve zorunlu ilkeleri açıklamasını beklemek beyhude bir çaba olur demektir. Çünkü duyular var olanı algılarken, var olmaması imkânsız olanı görememektedir.⁸

Cousin bir adım daha öteye giderek şayet bir ilke olarak nedenselliğe önceden sahip olmasaydık ampirik yöntemle dış dünyaya dair hiçbir şey bilmemiz de mümkün olmazdı demektir. Nedenselliğin bilgisine sahip olmadığımızda görme, işitme, dokunma gibi duyularla elde ettiğimiz bilgilerin nedenini bilemeyeceğimiz gibi bir nedeninin olduğunu dahi kabul etmek imkânsız olacak ve bilgilerimiz temelden yoksun kalacaktır. Ama bir ilke olarak zihnimizde nedenselliğe sahip olduğumuzda duyuların kaynağının kendimiz olmadığını göreceğiz ve benliğimizin dışında bir neden arayışına gireceğiz. Böylece dış dünyanın varlığına dair ilk bilgiyi de elde etmiş olmaktayız. Dolayısıyla ancak evrensel ve zorunlu bir ilke sayesinde ampirik yöntem geçerliliğini muhafaza edecek ve benzer başka ilkeler sayesinde dış dünyaya dair söylemlerini geliştirebilecektir.⁹

Nedensellik ilkesine bağlı olarak bir dış dünyanın varlığını gösterdikten sonra söylenmesi gereken ikinci husus dışarıdaki varlıkların bir mekânda buldukları olmalıdır. Çünkü zihin, hiçbir varlığı mekân olmadan var kabul edememektedir. Cousin'e göre mekânın varlığı fizikte olduğu kadar metafizikte de zorunlu olarak herkes tarafından kabul edilen bir aksiyomdur. Varlığın bulunduğu mekân, kendisi varsa o da bir mekâna ihtiyaç duymalıdır ve bu böylece sürüp gider. Dolayısıyla mekân üzerine düşünme onun sonsuz olduğunu gözler önüne serer ki Cousin buna uzay (*espace*) demektedir. Örneğin suyun bardakta, bardağın masada, masanın odada, odanın evde ve evin yeryüzünde olduğu düşüncesini devam ettirerek sonsuz bü-

⁸ Victor Cousin, *Philosophie de Kant*, 3. Bs (Paris: Librairie Nouvelle, 1857), 58; Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 24-26.

⁹ Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 26-27.

yüklükte bir uzay fikrine ulaşabiliriz. Bu varlıklardan biri için mekânı inkâr ettiğimizde hepsini inkâr etmek gerektiği gibi birini kabul ettiğimizde de sonsuz mekânı zorunlu olarak onaylamak durumundayız.¹⁰

Her varlık bir mekânda var olmak zorunda olduğu gibi her olay da bir zaman diliminde meydana gelmelidir. Herhangi bir eylemi veya olguyu ona bitişen belirli bir zaman tasavvuru olmadan düşünmek imkânsızdır. Zamanı yok saydığımızda birçok bilimin temelini yıktığımız gibi, insanın doğaya dair tüm inançlarını da yok etmiş olmaktadır. Cousin, zaman ve mekân kavramlarını iki hususa dikkat çekmek için ele almaktadır. Birincisi, her iki kavrama da doğrudan duyular yoluyla ulaşmamaktayız. İkincisi ise zaman da mekân da duyulur olan varlıklarla beraber onlara içkin olarak bulunmaktadır. Dolayısıyla salt ampirik bir yöntemle hareket ettiğimizde bile evrensel ve zorunlu ilkelerden vazgeçmek mümkün olmadığı gibi aynı yöntemle söz konusu ilkeleri açıklamak da olanaksızdır.¹¹

Cousin, evrensel ve zorunlu ilkelerin duyularla elde edilen bir bilgi olmadığından hareketle bunlara zihinde sahip olduğumuz sonucuna ulaşmaktadır. Ancak bu ilkeleri biz kendimiz oluşturuyor da olamayız. Çünkü örneğin matematiksel ilkelerin kaynağı kendimiz olsaydık onları dilediğimiz gibi değiştirebilir veya yok edebilirdik. Oysa bilincimizi yokladığımız zaman bu ilkeler üzerinde herhangi bir tasarrufumuzun olmadığını görmekteyiz. Öyleyse bizim yaptığımız tek şey zihnen sahip olduğumuz ilkeleri varlığa uygulamaktır. Ayrıca sürekli değişim halinde olan ve karmaşık bir çeşitliliğe sahip nesnel varlıklar da sabit evrensel ilkelerin kurucusu olamayacak kadar karanlıktır. Cousin bu söylemini şu cümle ile özetlemektedir: “Gerçek bende ama bana ait değil (*la vérité est en moi et n'est pas à moi*)”. Fizik dünya ile duyular aracılığıyla bağlantı kurduğumuz gibi, evrensel ve zorunlu ilkelerle de akıl aracılığıyla irtibat kurmaktayız.

İnsanın evrensel ve zorunlu ilkeler ile olan ilişkisini anlayabilmek için onu oluşturan unsurları açıklamak gerekmektedir. Cousin, insanı oluşturan unsurları genel bir değerlendirme ile iradi etkinlik, duyum ve akıl olarak görmektedir. Bu unsurlar çoğunlukla aynı anda ve birbirine bağlı olarak işlevsellik göstermektedir. İradi etkinlik, insanı değerli kılan ve gerçek anlamda insan olmasını sağlayan bir özgürlüğe işaret etmektedir. İradi etkinlik olmadan kendimizi gerçekleştiremeyeceğimizden dolayı diğer unsurların anlamlı olması buna bağlıdır. Örneğin herhangi bir duyumun gerçeklik kazanması o anda sahip olunan bir dikkat ile mümkündür. Çünkü uyku halinde veya baygınken, yani iradi etkinliğimizi kaybettiğimiz za-

¹⁰ Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 27-28.

¹¹ Victor Cousin, *Premiers Essais de Philosophie*, 3. Bs (Paris: Librairie Nouvelle, 1855), 189-190; Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 28.

manlarda herhangi bir duyumu algılamamız ve anlamlandırmamız olanaklı değildir. İradi etkinlik bilinç ve hafıza üzerinde etkili olan bir unsurdur. Şiddetli bir duygunun bizi ele geçirdiği zamanlarda yaptığımız eylemleri anlamlandıramayışımızın nedeni özgürlüğümüzü kaybetmiş olmaktadır. Ancak, insanın sahip olduğu özgürlük sonsuz değildir çünkü aynı zamanda evrenin sınırları onu çevrelemektedir. Bir şeye ihtiyaç hissetmek, tutkulara ve hazlara sahip olmak ve bazen mutlu bazen de hüzünlü olmak insanın iradi etkinliği ile ortaya çıkan durumlar değildir. İradi etkinlik ve duyumdan sonra insanı oluşturan bir başka unsur akıldır. Akıl, Cousin tarafından farklı kategorilerdeki gerçekliklerin ve zorunlu ilkelerin yerleştiği mekân olarak görülmektedir. Dolayısıyla akıl, duyuların ve iradi akıl yürütmelerimizin dışında, geçekliğin temsil edildiği bir ışık olarak anlam kazanmaktadır.¹² Bütün insanların evrensel ve zorunlu ilkelerde ortak bir fikre sahip olması ise aklın bir yönüyle bizden bağımsız bir yapıda olduğunun göstergesidir.¹³

Aklın bağımsız yapısı ile insan arasındaki ilişkiyi bilinç sayesinde kurmaktayız. Bilinç; akli, duyumları ve iradi etkinlikleri yönlendiren evrensel ilkelerin varlığını gözlemleyen bir yetidir. Cousin'e göre bilincin gözlemine konu olan her şey gerçektir. Örneğin duyduğumuz mutluluk veya acı, ancak bilincin gözlemine konu oluyorsa gerçektir. Aynı şekilde özgürlük, akıl ve zorunlu ilkeler de kişinin bilincinde karşılık bulunduğu ve onun tanıklık ettiği kadar gerçektir. Bilinç benliğimizde meydana gelen şeyleri hissederken, düşünme onları parçalarına ayırarak anlamaya çalışmaktadır.¹⁴ Bilincin sadece bir gözlemci olması özellikle üzerinde durulması gereken bir husustur. Herhangi bir eylemde bulunmak, bir varlığı duyumsamak veya aklın bir takım gerçeklikleri zorunluluk vasfı ile tanıtmaması, bilincin bunların farkına varması sayesinde meydana gelmemiştir. Yani bilinç sadece bir tanıktır. Aklın sunduğu gerçeklikler akıl sunduğu için değil, söz konusu ilkeler var olduğu ve aklın onları göstermekten başka bir yolunun olmamasından dolayıdır. Dolayısıyla mutlak ilkeler ne aklın ürünüdür ne de bilinç onları oluşturmaktadır. Çünkü akıl da düşünme eylemini bu ilkeler sayesinde gerçekleştirmektedir. Bilinç ise sadece akla ayna olmakta ve orada var olanı yansıtmaktadır. Cousin, evrensel ve zorunlu ilkelerin akıl ve bilinçten bağımsız olarak var olduğunu söylerken, onların tecrübe ve gözlemden tamamen ayrı olmadığına da dikkat çekmektedir. Zira gerçeklik kendisini

¹² Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 30-32.

¹³ Victor Cousin, *Introduction a L'Histoire de la Philosophie*, 7. Bs (Paris: Librairie Académique, 1872), 93-94; Victor Cousin, *Cours de l'Histoire de la Philosophie Moderne* (Paris: Librairie Philosophique De Ladrang, 1846), 1: 186-192.

¹⁴ Victor Cousin, *Philosophie Écossaise*, 3. Bs (Paris: Librairie Nouvelle, 1857), 371.

deneyde ifşa etmekteyken hiçbir deney, zorunlu ilkeleri gösterecek güçte değildir.¹⁵

Cousin, evrensel ve zorunlu ilkelerin özelliklerini araştırarak düşüncelerini üzerine inşa edebileceği sağlam bir zemin arayışı içindedir. Kendi ifadesiyle takip ettiği yöntem ne hipotetik ne de deneyseldir. Deneysel psikolojiden farklı olarak kendisinin akılsal psikoloji dediği bir yöntemle evrensel ve zorunlu ilkelerin zihindeki izlerini takip etmeye çalışmaktadır. Böylece Cousin, felsefede birçok söylemin yanı sıra birçok tartışmanın da temelinde yatan hakikat arayışına akıl-bilinç bağlamında geliştirdiği içe bakış yöntemi ile katkı sağlamayı hedeflemektedir.¹⁶

2. EVRENSEL VE ZORUNLU İLKELERİN YALIN FORMU

Evrensel ve zorunlu ilkelerin bir şekilde akıl gücümüzde bulunduğunu gösterdikten sonra yapılması gereken, bu ilkelerin duyuşal veya zihinsel başka varlıklarla birleşmeden önceki saf hallerini araştırmak olmalıdır. Cousin, bunun için karanlık bir dünya olan ve ne varlığını ne de sınırlarını net tanımlayamadığımız iç âlemimize yönelmemiz gerektiğini düşünmektedir. Bu yolculuğun tehlikesi, dikkatimizden kaçan karanlık noktaları hipotezlerle doldurma yoluna giderek gerçeklikten uzaklaşmak olabilir. Filozof, bu şekilde ileri sürülen hipotezlerin cazibesinden korunmak gerektiğine inanmaktadır. Locke¹⁷ ve Condillac gibi filozofların evrensel ilkelerin kaynağı hususunda yanıldıklarını, ampiristlerin ise bu ilkelerin şu andaki durumlarını inceleme ihtiyacı duymadan doğrudan yalın halini araştırmaya başlayarak hata ettiklerini savunan Cousin, Kant'ın¹⁸ ise sadece bugünle ilgilendiğini ve evrensel ilkelerin geçmişle ilgilenmekten çekindiğini ifade etmektedir.¹⁹

Cousin, evrensel ve zorunlu ilkelerin yalın hallerine ulaşmanın çok zor ve bundan dolayı da hata olasılığının yüksek olduğunu ifade ederek emin olduğumuz gerçeklerden hareket ederek yol alabileceğimizi ifade etmektedir. Bunun için zorunlu ilkelerin gerçekliğinin bilgisine nasıl ulaştığımızı analiz etmemiz gerekmektedir. Düşünür, gerçekliğe iki şekilde ulaşabileceğimizi söyler. Birinci yol, örneğin karşımızda iki tane elma bulunduğunda ve bunların yanına iki tane daha elma koyduğumuzda dört tane elma ol-

¹⁵ Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 33.

¹⁶ Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 33-34.

¹⁷ John Locke, *Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler*, trc. İsmail Çetin (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), 42-49; John Locke, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme*, trc. Meral Delikara Topçu, 2. Bs (Ankara, 2000), 1: 49-71; Victor Cousin, *Philosophie de Locke*, 4. Bs (Paris: Libraires Editeurs, 1861).

¹⁸ Victor Cousin'ın Kant'ın felsefesi ile ilgili kapsamlı bir çalışması bulunmaktadır. Bkz.: Cousin, *Philosophie de Kant*.

¹⁹ Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 37-38.

duğunu söyleriz. Bu, hakikatin gerçek ve sınırlı somut varlıklar üzerinden kavranmasıdır. Bazen de herhangi bir somut varlığın temsili olmadan iki ile ikinin toplamının dört ettiğini zihnimizde tasdik ederiz. Bunlardan birincisi gerçeğin bir şekilde somut hali iken, ikincisi soyut haline örnektir. Cousin, burada değindiğimiz matematiksel ilke gibi başka ilkelerin de zihinde nasıl yer ettiğini sorgulayarak, özel olan genelden önce gelir prensibinden hareketle somut olanın soyuttan önce geldiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla zihin, bir gerçeği öncelikle durum, zaman ve mekâna bağlı olarak farklı somut varlıklar üzerinden elde etmekte daha sonra onlara ihtiyaç duymadan genel ilkelere ulaşmış olmaktadır.

Gerçekliğin bilgisine ulaşmada ikinci yol daha çok iç gözleme dayanmaktadır. Yukarıdaki örnek üzerinden gidecek olursak Cousin, iki ile ikinin dört ettiğini zihinde onaylamamayı deneyin demektedir. Bu durumda akıl hemen devreye girecek ve bunun imkânsızlığını hissettirecektir. Aynı durum ilkelerden şüphe duyma veya onları yok sayma denemelerinde de tekrarlanacaktır. Dolayısıyla evrensel ilkeler zihnin onu yok sayma eyleminden daha yüksek bir otoriteye sahiptir. Bu durumda söz konusu ilkeler sadece gerçek değil aynı zamanda zorunlu da olacaktır.²⁰

Sahip olunan herhangi bir düşünce veya varlık hakkında verilen bir hükmün gerisinde gerçekleşen zihinsel faaliyetlere yoğunlaşan Cousin, insanın entelektüel faaliyetinin düşünme ile başlamadığını ifade etmektedir. Ona göre düşüncenin gerisinde içsel bir operasyon gerçekleşmektedir. Düşünmeden önce ama düşünceyle beraber anlık ve içgüdüsel olarak ortaya çıkan bir gerçeklik olmalıdır. Cousin, bu gerçekliğin sezgi yoluyla düşünceye girdiği ve onu yönlendirdiği kanaatindedir. Sezgi yoluyla ulaşılan gerçeklik ancak üzerinde düşünüldükten sonra akledilebilir zorunlu bir ilkeye dönüşmektedir. Düşünme, bir takım ilkelerden hareketle mantıksal ilişkiler kurma olarak değerlendirildiğinde, sezgi gerçekliğin yalın hali olarak epistemolojik anlamda daha değerli görülmektedir. Cousin, evrensel ilkelerin yalın hallerini düşüncenin öncesine yerleştirdikten sonra, onların zihinde bulunmadan önceki hallerinin doğada somut ve belirlenmiş bir şekilde bulunduğunu, ancak düşünceyle birleştikten sonra güncel soyut haline büründüğünü ifade etmektedir.²¹

Cousin gerçekliğin zihin tarafından somuttan soyuta aktarımını, Aristoteles'ten intikal eden soyutlama teorisini kullanarak açıklamaktadır. Farklı varlık çeşitleri arasında onların farklı yönleri ekarte edildikten sonra ortak özellikleri belirlenerek genel kavramlara ulaşılmaktadır. Örneğin

²⁰ Cousin, *Introduction a L'Histoire de la Philosophie*, 93; Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 40-41.

²¹ Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 42.

çevremizde gördüğümüz farklı renkler, renkler değişse bile renkli olmak gibi ortak bir özelliğe işaret etmektedir. Veya çiçeklerin farklı kokuları, kokuların niteliği değişse bile koku olgusuna işaret etmektedir. Dolayısıyla buradaki soyutlama işleminde, farklı birçok varlığın ortak özelliği bir karakter olarak ön plana çıkmakta ve bu karakter soyut bir kavram olarak zihne yerleşmektedir. Cousin'e göre bu örneklerde soyut bir kavrama ulaşmak için birden çok örneği tecrübe etmemiz gerekmektedir. Örneğin dünyada tek renk olarak sadece beyaz bulunsaydı renk kavramına ulaşamayacaktık. Çünkü beyazın bir renk olduğunu bilmeyecektik. Bu yüzden kıyas yaparak ortak bir karakterden söz edebilmek için aynı türden farklı örneklerle ihtiyaç duyulmaktadır.

Cousin, evrensel ve zorunlu ilkelerin soyutlanması için yukarıda olduğu gibi farklı örneklerle ihtiyacımızın olmadığını belirtmektedir. Gözlemlenen tek bir olgu söz konusu ilkeye ulaşmamız için yeterlidir. Örneğin nedensellik ilkesinin bilgisine sahip olmak için bir tane olayı gözlemlememiz ile on tane olayı gözlemlememiz arasında fark yoktur. Zira nesnelere ve olaylar değişse de nedensellik ilkesi değişmemektedir. Böylece rüzgârın esmesi veya bir yangının çıkması gibi her bir farklı olayda zihin bir nedeni gerekli görmekte ve var olmaya başlayan her şey için bir nedeni zorunlu görmektedir. Nedensellik ilkesi ilk olguda zorunlu olmasaydı ikincide de binincide de zorunluluk vasfını alamazdı. Bu yüzden bir evrensel ve zorunlu ilkenin zihin tarafından soyutlanabilmesi için sürekli tekrar eden olaylar zincirine veya çoğaltılmış örneklerle ihtiyaç duyulmamakta, tek bir olgu yeterli olmaktadır.²²

Yukarıda söylenenlerden hareketle evrensel ve zorunlu ilkelerin kendilerini insan zihnine öncelikle bir takım somut olgular üzerinden gösterdiğini ve zihnin daha sonra bu ilkelere soyut olarak sahip olduğunu ifade edebiliriz. Cousin, söylediklerinin daha iyi anlaşılabilmesi için Maine de Biran'ın evrensel ve zorunlu ilkelerin kaynağı ile ilgili sözlerini analiz ederek yoluna devam etmektedir. Evrensel bir ilkeyi bir önerme şeklinde ifade ettiğimizde "Her olgu bir nedeni gerektirir." veya "Her nitelik bir cevheri gerektirir." örneğinde olduğu gibi farklı kelimeleri yan yana kullanmaktayız. M. de Biran, bir kavram (*idée*) olarak nedensellik ve cevher bilgisinin olgu ve nitelikle birlikte anılan ilkedeki önce geldiğini savunmaktadır. Zihinde söz konusu kavramlara sahip olduktan sonra dışarıda herhangi bir olgu veya nitelikle karşılaştığımızda tümevarım yoluyla bu kavramları dış varlıklara yükleyerek "Her olgunun bir nedeni vardır." veya "Her nitelik bir cevheri gerektirir." ilkelerini elde ediyoruz. Cousin, bir kavrama sahip olmakla bir

²² Cousin, *Premiers Essais de Philosophie*, 203; Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 43-45.

ilkeye sahip olmak aynı şey değildir diyerek M. de Biran'a itiraz etmektedir. Şayet nedensellik kavramı tümevarım yöntemiyle olgulara uygulanıyorsa, o halde tümevarım da nedensellik gibi evrensel ve zorunlu bir ilke olacaktır. Zira var olmaya başlayan her olguya neden ilkesini atfetmek için tümevarım yöntemi evrensel ve zorunlu olarak bulunmak durumundaysa bu zaten nedensellik ilkesinin kendisidir. Tümevarım, evrensel ve zorunlu bir ilke değilse o zaman da nedensellik ilkesinin yerini alamadığı gibi her defasında bu kavramı olgulara uyarlamak da olanaksızlaşacaktır. Dolayısıyla Cousin'e göre bu söylem kendi kendini çürütmektedir.²³

Cousin, bir kavrama sahip olmak ile bir ilke arasındaki ayrıma vurgu yaparak kavram bilgisinin ilkeden önce geldiğini savunanlara katılmadığını ifade etmektedir. Zaman ve mekân gibi kavramlara, gözlemlediğimiz varlıkların bir zaman ve mekânda olmaları dolayısıyla ulaşıyoruz. Yine aynı şekilde varlıktaki sınırlılığın farkına vardıktan sonra bunun yetersizliğini görerek bir sonsuzluk kavramına sahip oluyoruz. Dolayısıyla ide veya kavramlar ilkenin bilgisinden sonra meydana gelmekte, buna mukabil herhangi bir ilke kavramdan türememektedir.²⁴

Olgulardaki nedensellik ilkesini araştırmak, herhangi bir eylemde bulunurken kendimizin de bir neden olduğumuzun farkına varmak mümkün olduğundan, nispeten kolay gözükmemektedir. Cousin, daha soyut bir yapıda olduğundan dolayı aynı kolaylığı nitelik-cevher ilişkisi için söylemenin mümkün olmadığını ifade etmektedir. İrade etme, düşünme, algılama gibi zihinsel eylemlerin bilinç tarafından algılanabilir olması için onların özünü ifade eden cevherle birlikte bulunmaları gerekmektedir. Cevher idesinin ilkeden önce mi sonra meydana geldiğini araştıran Cousin, nedensellikte olduğu gibi cevher idesinin de ilkeden sonra gelmesi gerektiğini düşünmektedir. Ancak Cousin'in, cevher ilkesine herhangi bir algıdan önce sahip olmadığımız konusundaki görüşünü hatırdan çıkarmamak gerekir. Yani cevher ilkesine önceden sahip olduğumuz için varlıktaki nitelikleri algılamamaktayız. Cousin'e göre olguları algılama ile onlardaki cevheri kavrama eş zamanlı (*simultané*) olarak gerçekleşmektedir. Sonuç olarak ilkeye dair zihnimizdeki ideler, ilkeden önce gelemmez ve onu oluşturan bir sebep olmazlar. İkinci olarak da evrensel ve zorunlu ilkeler ideleri aştığı ve ondan bağımsız olduğu için çok daha üstün bir değere sahiptir.²⁵

Cousin, evrensel ilkelerin farklı formları üzerine yaptığı araştırmanın çok sistematik olmadığını farkındadır. Zaten ulaşmak istediği sonuç da

²³ Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 47-48.

²⁴ Cousin, *Premiers Essais de Philosophie*, 183; Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 49.

²⁵ Simon, *Victor Cousin*, 36; Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 50-51.

sistemantik bir açıklama değil, ilkelerin kendiliğinden ortaya çıktığı haliyle sunumundan ibarettir. Bunu şu sözleriyle özetlemektedir:

“Evrensel ve zorunlu ilkelerin varlığı araştırmamızın bütününden ortaya çıkmıştır. Onların farklı formlarının artarda değişik kıyafetlerle nasıl görüldüğünün hikâyesini anlattık ve tüm bu değişimlerin içinde gerek eşzamanlı ve gayr-i ihtiyari bir şekilde faaliyet göstermesi ve sınırlı ve farklı nesnelere uygulanması durumunda ve gerekse akıl onları dondurduğu ve doğalarını sorguladığı veya evrensellik ve zorunluluklarının parladığı bir formatta soyutlamanın onları belirginleştirdiği durumda aynı otorite ile nasıl aynı kaldıklarını gösterdik.”²⁶

Buna göre zorunlu ilkelerin en belirgin özelliği kesinlik taşımalarıdır. Herhangi bir zamanda var olmaya başlamış ve zamanla gelişmiş veya geliştirilmiş değildir. Evrensel ve zorunlu ilkelerin varlığını ilk günden beri koruması ve aynı şekilde var olmaya devam etmesi onların açık seçik olmasından kaynaklansa da insani bilinç her zaman bu netliği göremeyebilir. Dolayısıyla eksiklik bilincin kendisinden kaynaklanmaktadır.

Cousin, evrensel ve zorunlu ilkelerin mahiyetini Kant'ın görüşleri üzerinden bir takım eleştirilerle devam ettirmektedir. Kant sentetik apriori dediği bilgi türünü deneyimle elde edilen bilgiden tamamen ayırarak zihindeki evrensel ve zorunlu bilgilerin kaynağını saf akıl olarak tayin etmiştir.²⁷ Dolayısıyla evrensel ve zorunlu ilkeler tamamen öznel bir yapıya sahip olup, bilinçteki algıları düzenlemeye yaramaktadır. Cousin, şayet sadece duyumları organize etmeye yarayacaksa zihinde evrensel ilkelere sahip olmanın gerçek bir değer ifade etmediğini çünkü bu gerçekliğin sadece bize ait olduğunu ifade etmektedir. Bu düşüncenin ortaçağa ait olduğunu savunan Cousin, gerçekliği insan zihnine hapsedtiğimizde dışarıdaki gerçeklikler birer hayalete dönüşür demektedir. Cousin'e göre evrensel ve zorunlu ilkeler bize bağlı olarak var olan gerçeklikler değildir. Bizden bağımsız olarak kendi başlarına gerçeklik değeri taşıyan ilkeler, onları algılamak için bir zihin bulunmasa bile bu gerçekliklerini devam ettirmektedirler. Zihnimizde yokluklarını düşünemememizin nedeni, onların sahip oldukları şiddetli gerçeklikten kaynaklanmaktadır. Bu anlayış, Kant'ın, zihinde bulunduğu için ilkeler gerçektir anlayışının karşısına, gerçek oldukları için zihinde bulunmaktadırlar söylemini yerleştirmektedir.²⁸

Evrensel ve zorunlu ilkelerin yalın hallerinin zihnin düşünme eylemi ile eşzamanlı olarak bulunması, onların düşünce yoluyla üretilmediğinin göstergesidir. Bu konuyu daha açık hale getirmek için Cousin, her olumlu

²⁶ Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 52.

²⁷ Immanuel Kant, *Arı Üsün Eleştirisi*, trc. Aziz Yardımlı (İstanbul: İdea Yayınları, 1993), 38-39.

²⁸ Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 56-58.

ifadenin olumsuzunu da barındırdığı söylemini ele almaktadır. Örneğin bir şeyin var olduğunu söylemek olumlu bir ifade iken aynı zamanda yokluğunu inkâr etmek anlamına da geldiğinden olumsuz tavrı da içermektedir. Aynı durum, olumsuz ifadenin olumluyu içermesi için de geçerlidir. Dolayısıyla her önerme olumlu ve olumsuz formunu içkin olarak taşıyorsa zihin, bunlardan biri hakkında karar vermeli ve kendisi için doğru olanı seçmelidir. Cousin, bu söylemden hareketle dile getirilen “Şayet başka türlü olmasına ihtimal vermediğiniz için böyle olması gerektiğine hükmettiğiniz bir yargıya sahipseniz bu, gerçekliğin teminatının kendiniz ve kavrama tarzınız olduğunu gösterir.” görüşüne katılmamaktadır. Ona göre bütün yargılarımız olumsuzluk içermemektedir. Sadece üzerine düşünülmüş yargılar için her olumlu ifade olumsuzunu da içerir diyebiliriz. Oysa akıl her zaman düşüncenin güdümünde değildir. Bazen kurgulamadan ve hesaplama düşünülüşlükten muaf bir şekilde özgür bir eylemde bulunabiliriz. Benzer şekilde akıl da olumlu ve olumsuz formlar arasında tereddüt etmeden gerçekliğe bir anda ulaşabilir. Cousin böylece henüz düşünmeye konu olmamış gerçekliğin zihinde ilkel haliyle bulunduğunu ifade etmektedir. Bilincin hareketleri üzerine geri dönüş olarak tanımladığı düşünme eylemi ise ikinci bir aşama olarak önermelerdeki olumlu ve olumsuz formların ortaya çıktığı, yanlış hükümlerin ve tereddütlerin oluştuğu bir devre olarak görülmektedir. Dolayısıyla evrensel ve zorunlu ilkelerin ilkel hali zihinde olgularla spontane olarak bulunurken, üzerine tekrar düşünme ile onu bulanıklaştırabilir veya yanlış yorumlayabiliriz. Cousin’e göre gerçeklik aklın kendi üzerine tekrar dönmesinden önce tüm saflığıyla algılanmaktadır. Tanrı nasıl ki gözü görmek, kulağı işitmek için yarattıysa akli da bu gerçeklikleri algılaması için var etmiştir.²⁹

Düşünülmüş gerçeklik kaçınılmaz olarak “ben”in yani bilincin dâhil olduğu bir süreçtir. Bunun tersini düşünmek düşünmenin farklı formatları hakkında bilinç sahibi olmamak yani varlığını dahi bilmemek anlamına gelecektir. Cousin’e göre Kant’ın objektif akıl arayışı bilinci yok saymak anlamına geleceğinden olanaksızdır. Üzerine düşünülmüş her gerçeklik zorunlu olarak sübjektif bir formdadır. Evrensel ve zorunlu ilkelerin bilince konu olduğu yerde değerini kaybetmesi de söz konusu değildir. Zira bilincinde olmadığımız bir gerçeklik bize ait olmayacağından yok hükmünde olacaktır. Cousin, bu değerlendirmesi ile akıl tarafından temaşa edilmiş söz konusu ilkelerin yalın halleri ile üzerine düşünülmüş bilince konu olan durumları arasında ayırım yaparak hem ilkelerin bizden bağımsız olarak var olduğunu hem de ancak bilinç sayesinde ikincil durumlarına bürünerek

²⁹ Cousin, *Premiers Essais de Philosophie*, 250; Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 59-60.

gerçekliklerini yeniden tasdik ettirdiklerini söylemek istemektedir. Nasıl ki Tanrı'nın bilgeliği ve bilge olduğuna dair bilinci onu septik yapmıyorsa insanın da bilinç yoluyla evrensel ve zorunlu ilkeleri görmesi, bu gerçeğe dair septik bir tutum içine girmesini gerektirmemektedir.³⁰

Kant'ın sentetik apriori ilke anlayışına yönelttiği eleştirilerle evrensel ve zorunlu ilkelerin gerçekliğini temellendirmeye çalışan Cousin'in varmış olduğu sonuçlar, gerçekliğin karakteristik özelliklerini ortaya koyması açısından önemlidir. Bunlardan birincisi, Kant'ın evrensel ve zorunlu ilkelerin objektif değeriyle ilgili yaklaşımı, onların üzerine düşünülmüş formları ile ilgili olup yalın ve zorunlu karakterinin belirlediği ilkel durumunu ifade etmediğidir. İkinci tespit, gerçekliğine inanılan şeyin zorunluluğunu kabul etmeyi insani bir çaba ile açıklamak her şeye rağmen yanlış değildir. Çünkü insanın buradaki akli eylemi etkiden hareketle neden ve işaretten hareketle işaret edilen hakkında akıl yürütmektir. Üçüncü olarak evrensel ve zorunlu ilkelerin varlığıyla ilgili analiz, nihayetinde akılsal bir sezgiye yani psikolojik bir yöntemle dayanmaktadır. Bütün kanıtlamaların üzerinde bir değere sahip olan bu ilkeleri keşfetmenin tek yolu onların kendilerini göstermeleridir. Bu yüzden bir ilkenin evrensel ve zorunlu karakterini ancak bilincin kendine tekrar dönmesi ile yakalayabiliriz.³¹

3. EVRENSEL VE ZORUNLU İLKELERİN ÖZNESİ OLARAK TANRI

Cousin, evrensel ve zorunlu ilkelerin zihinden bağımsız olarak var olduklarını çeşitli delillerle ortaya koyduktan sonra bu ilkelerin varlıklarının mahiyetini araştırmaya koyulmaktadır. Akıl, söz konusu ilkeleri hazır bir şekilde bulduğu ve ancak üzerine düşündüğünde farkına vardığı için kendisi bunları üretiyor olamaz. Böylece Cousin, tümel kavramlar bizim benzerliklere verdiğimiz isimlerden ibarettir diyen nominalist tavrı reddetmektedir.³² Cousin'e göre tek başına bu zorunlu, değişmez ve sonsuz ilkelere sahip olmak bile insan için yeterince büyük bir lütuftur. Bu yüzden ilkelerin bilgisine sahip olan kişi ben aklettim diyebilir ama benim gerçeğim diyemez.

Zorunlu ilkelerin dışarıdaki varlığı ile ilgili Cousin'in analiz ettiği ilk söylem Aristoteles'in soyutlama teorisi ile ilgilidir. Buna göre ilkelerin bir şekilde dışarıdaki nesnelere bulunduğunu gördüğümüzde başka bir kaynak aramaya ihtiyaç kalmamaktadır. Duyularımıza konu olan varlıklar, evrensel ve zorunlu ilkeler sayesinde var olma düzenlerini korumakta ve

³⁰ Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 63-64.

³¹ Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 66.

³² Cousin, *Introduction a L'Histoire de la Philosophie*, 91.

zihin bu ilkeleri doğanın kanunları olarak onlardan soyutlayarak elde etmektedir. Muhtelif varlıklar, örneğin matematiğin tüm aksiyomlarını ve çelişmezlik ilkesi gibi mantığın temel bir ilkesini kendi bünyelerinde bulundurmaktadırlar. Dolayısıyla ilkeler, nesnel varlığın özünde onun var olma tarzına içkin olarak bulunmaktadır. Bu söylemiyle Aristoteles, evrensel ve zorunlu ilkelerin varlığını onaylamakla birlikte onları duyuşsal varlıklardan ayrı ele alamayacağımızı ifade etmiş olmaktadır.³³

Cousin, Aristoteles'in evrensel ve zorunlu ilkelerin dışsal varlıklarda bulunduğuna dair söylemine kısmen katılmaktadır. Zira dışsal varlıklar ancak söz konusu ilkeler sayesinde varlık sahasında görünür olmakta ve tüm değişkenliklerine rağmen birliklerini temin edecek bir sabitliğe erişmektedirler. Varlığın kurucu unsuru şeklinde görülen zorunlu ilkeler buna rağmen nesne ve olguları aşmaktadır. Örneğin nedensellik ilkesi dışsal varlık alanında herhangi bir olguda gözlemlenmekle beraber başka sayısız nesne de de varlığını korumaktadır. Bu yönüyle ilkeler nesne ve olgu üzerinde gözlemlense de bu durum ilkelerin onlara ait olduğunu değil haricen bir varlığa sahip olduğunu gösterir. Benzer şekilde aritmetik ve geometrinin ilkeleri de dışsal varlığa ait miktar ve büyüklüğün ortaya çıkardığı ilkeler değil, bilakis onların sabitliğini sağlayan yasalar olarak görülmelidir. Bu açıklamalardan hareketle Cousin'e göre evrensel ve zorunlu ilkelerin gerçek anlamını ne insan ne de doğa ile temellendirmenin mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Evrensel ve zorunlu ilkelerin dışarıda diğer varlıklar gibi bir gerçekliğinin bulunduğu kast ediliyorsa Cousin bu realist yaklaşıma da katılmadığını ifade etmektedir.³⁴

Cousin, tüm olguların kendi öznesini barındırması ve düşüncenin, iradenin ve duyguların ancak ben dediğimiz bir özne ile varlık kazanabilmesi gibi nesne ve insanı aşan evrensel ve zorunlu ilkelerin de var olmak için aşkın bir özneye ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Böylece zorunlu ilkeler konumu belirsiz soyut varlık olmaktan çıkmakta ve bir özne anlam kazanmaktadır. Bu özne zorunlu ilkelerin varlık sebebi olduğu için kendisi de onlar gibi zorunlu bir varlık durumundadır. Aynı zamanda böyle bir öznenin varlığı zorunlu ilkelerin inkâr edilemez varlığı gibi sabit olmalıdır. Cousin'e göre söz konusu bu varlık ancak Tanrı olabilir. Bu açıklamalar sadece evrensel ve zorunlu ilkelerin gerçek konumuyla ilgili bir söylem olarak değil aynı zamanda bir Tanrı kanıtlanması olarak da kabul edilmelidir. Cousin, Tanrı hakkında ileri sürülen başka delillerin etkisini kabul etmekle

³³ Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 68-69; Aristoteles, *Metafizik*, trc. Ahmet Arslan (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2010), 576-579/1086b 15-1087a 25.

³⁴ Cousin, *Introduction a L'Histoire de la Philosophie*, 92; Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 69.

beraber zorunlu ilkelerden hareketle ortaya konulan bu delilin daha büyük bir kesinlik taşıdığını düşünmektedir.³⁵

Cousin'in yukarıdaki açıklamaları akıllara Platon'un idealar kuramını getirmektedir. Değişen varlığın değişmeyen hakikati olarak görülen idealar hem gerçeği hem de birliği temsil etmektedir. İdeaların bilgisine ise duyularla değil akıl ile ulaşılmaktadır. Aynı zamanda insan, ideaların mimarı değil sadece onları keşfeden konumundadır. Cousin, Platon'un evrensel ve zorunlu ilkelere denk düşen ideaları birbirinden bağımsız ve bir merkezden yani Tanrı'dan kopuk şekilde müstakil varlıklar olarak görmediğini ifade etmektedir. Cousin sözlerini desteklemek için Platon'a ait aşağıdaki pasajları örnek göstermektedir:

“Bu iyice anlaşıldıktan sonra yaradanın, evreni hangi canlı varlığa benzeterek yarattığını söylemeliyiz. Onun istekleri bakımından birer bütün değil de, ancak birer parça olan şeylerden birine benzetilerek yaratıldığını sanmayalım; çünkü tam olmayan bir şeye benzeyen her hangi bir şey hiç bir zaman güzel olamaz. Ama birer parça olarak teker teker, yahutta cins cins bütün öteki canlı varlıkları içine alan bir şeye benzediğini, evrenin her şeyden çok böyle bir şeye benzediğini ilke edinelim.”³⁶

“Güneşin görülen şeylere sadece görülme imkânı vermekle kalmayıp aynı zamanda, kendisi doğma olmadığı halde, onları doğurduğunu, büyüttüğünü, beslediğini kabul edersen sanırım... Öyleyse şunu da kabul et: Düşünceyle kavranan şeyler iyiden sadece kavranabilirliklerini değil, varlıklarını ve özlerini de alırlar; ama iyinin kendisi öz değildir, haysiyet ve güç bakımından özün çok üstündedir.”³⁷

Platon'un görüşleriyle desteklenen evrensel ve zorunlu ilkelerin Tanrı'da bulunuyor olması onların kendi başına duran varlıklar olmadığı anlamına gelmektedir. Cousin, iyi ideası için ayrı bir değerlendirmede bulunarak iyinin bir ideadan ziyade Tanrı'nın kendisi olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmektedir.³⁸ Bu görüşünü yine Platon'dan destek alarak ortaya koymaktadır. Platon, iyi ideasının en son ve en zor kavrandığını, varlıktaki bütün doğru ve güzelliğin nedeni olduğunu, nesnel dünyanın ışığı, zihinsel dünyada da aklın ve hakikatin kaynağı olduğunu söylemektedir.³⁹ Cousin'e göre bir taraf-

³⁵ Cousin, *Philosophie Écossaise*, 367; Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 70-71; Simon, *Victor Cousin*, 39; Cousin, *Cours de l'Histoire de la Philosophie Moderne*, 1: 220.

³⁶ Platon, *Timaios*, trc. Erol Güneş - Lütfi Ay (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1989), 31-32; Platon, “Timée”, *Oeuvres de Platon*, trc. Victor Cousin (Paris: Rey et Gravier Libraires, 1839), 12: 120; Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 72.

³⁷ Platon, *Devlet*, trc. Hüseyin Demirhan (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2002), 252; Platon, “La République”, *Oeuvres de Platon*, trc. Victor Cousin (Paris: Rey et Gravier Libraires, 1834), 10: 57; Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 72.

³⁸ Victor Cousin, *Nouveaux Fragments Philosophiques* (Bruxelles: Société Belge de Librairie, 1841), 166.

³⁹ Platon, *Devlet*, 261; Platon, “La République”, 10: 70; Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 73.

tan güneş ve ışığın diğer taraftan aklın ve hakikatin var edicisi ancak Tanrı olabilir. Platon felsefesini bu şekilde anlamak gerektiğini düşünen Cousin, evrensel ve zorunlu ilkelerin ve bilgelik, adalet gibi idelerin duyulur varlıkların özünü ve temelini oluşturduğu gibi aynı zamanda Tanrı'yla beraber bulunduğunu ve Tanrı'nın bu özellikleri bünyesinde bulundurmakla gerçek anlamda bir Tanrı olacağını ifade etmektedir.⁴⁰

Ortaçağ Hristiyan felsefesinin önemli isimlerinden olan Augustin (ö. 430) ve Thomas Aquinas'ın (ö. 1274) da evrensel ve zorunlu ilkeleri Platoncu çizgide yorumladıklarına değinen Cousin, var olan her şeyin Tanrı'nın zihninde bulunan değişmez ve ezeli olan ideler sayesinde varlık kazandığını ifade etmektedir. Augustin, evrensel ilkelerin varlığı ve insan aklını aydınlatmasını kendi sahip oldukları ışık ile değil Tanrı'dan aldıkları gerçeklik ile açıklamaktadır.⁴¹ Yine İncil'de geçen her şeyin "söz" aracılığıyla yaratıldığı ve sözün başlangıçtan beri var olduğu şeklindeki ifadelerin Platon'un eserlerinde de anlam olarak bulunduğu savunulur.⁴² Augustin başka bir eserinde idelerin, varlıkların ilk ve akledilebilir formları olduğunu, yaratılmadıklarını, ezeli olduklarını ve her zaman aynı kaldıklarını söylemektedir. Tanrısal akılda bulunan ideler oluş ve bozuluşa konu olan tüm varlıkların ilksel modlarıdır. İdelerin Tanrısal akılda bulunması yaratılan tüm varlıkların akla uygun olarak belirli bir hiyerarşide ve düzen oluşturacak şekilde olduğunu gösterir. Böylece Augustin ideleri Tanrısal inayetin yeryüzüne yayılması olarak görmekte ve değişen varlığın değişmeyen hakikati olarak konumlandırmaktadır. Çünkü Tanrı yaratmak istediği zaman yaratacağı varlığın modelini başka bir yerde değil kendi içinde bulmuştur.⁴³ Aquinas ise daha çok Aristoteles'in deneyci yöntemini benimsemesine karşın Augustin'in ve Hristiyanlığın etkisi ile insanın evrensel ve zorunlu ilkeler hakkındaki bilgisini, doğal aklın Tanrı'nın aklına iştirak etmesi ve her şeyi Tanrı'da görmesi olarak yorumlamıştır.⁴⁴

Cousin, Platon'un etkisiyle Hristiyan felsefesi içerisinde oluşan bu etkiyi memnuniyetle karşılamakla beraber bazı hususlara dikkat edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Öncelikle duyulara konu olan varlıklar gerçekliğini kaybetmemelidir. Yani her şeyi Tanrı'da görmek dış dünyayı inkâr etmek anlamına gelmemelidir.⁴⁵ Akıl bir yönüyle nesnel varlık ile irtibat halindey-

⁴⁰ Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 74.

⁴¹ St. Augustin, *Cité de Dieu*, trc. L. Moreau (Paris: Librairie Garnier Frère, t.y.), 2: 46-48.

⁴² St. Augustin, *Les Confessions*, trc. M. Saint Victore (Paris: Charpentier, 1815), 176-177.

⁴³ St. Augustin, "Quatre-Vingt-Trois Questions", *Oeuvres Complètes de Saint Augustin*, ed. M. Raulx, trc. L'Abbé Devoille (Bar-le-Duc : L. Guérin, 1867), 5: 440-441; Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 75-76.

⁴⁴ Thomas Aquinas, *Somme Théologique*, 4. Bs (Paris: Louis Vives Libraire, 1880), 1: 216; Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 76-77.

⁴⁵ Cousin, *Philosophie Écossaise*, 366.

ken daha üstün başka bir yönüyle de evrensel ve zorunlu ilkelere ve dolayısıyla Tanrı'ya ulaşmaktadır.⁴⁶ Duyusal algının gerçekleşmesi için okazyonalist filozofların iddia ettiği gibi Tanrı'nın her an zihinde imgeleri yaratmasına ihtiyaç yoktur. Evrensel ve zorunlu ilkelere kendisinde de evrensel bir güç bulunduğu için duyusal algıları aşan bir akıl gücü ile ulaşılmaktadır. Ama evrensel ve zorunlu ilkeler vasıtasıyla Tanrısal akla iştirak etmek ona dönüşmek anlamına gelmemektedir.⁴⁷

Cousin, Platon'dan bu yana Fénelon, Descartes, Bossuet ve Leibniz gibi önemli metafizikçilerin evrensel ve zorunlu ilkeleri Tanrı'dan gelen bir hakikat olarak gördüklerini, söz konusu filozofların eserlerinden çeşitli aktarımlarda bulunarak ifade etmek suretiyle söylemini desteklemektedir. Buna göre evrensel ve zorunlu ilkeler insani akıl ile Tanrısal akıl arasındaki bağlantıyı sağlayan bir aracı olarak konumlandırılmış olmaktadır.⁴⁸

SONUÇ

Felsefe tarihinde tümeller problemi olarak tartışılan evrensel ve zorunlu ilkelerin varlığı ve nerede buldukları ile ilgili probleme getirilen çözümleri genel bir isimlendirme ile realist ve nominalist yaklaşım diye isimlendirebiliriz. Cousin, bu iki tavır arasından evrensel ve zorunlu ilkelerin gerçekte de bir varlığı olduğunu onaylayarak realist bir tutum sergilemiştir. Ockhamlı William'ın güçlü bir şekilde dile getirdiği nominalist değerlendirmelerin sonraki dönemlerde gerçekliğin ölçüsünün deney ve gözlem olarak yorumlanmasına neden olması karşısında Cousin, nedensellik ilkesinin yalın halinin deneyden önce var olması gerektiğini savunarak bilimin hareket noktasının da deney ve gözleme dayanmayan bir ilke olduğunu vurgulamıştır. Böylece Cousin, psikolojik bir yöntemle gerçeğin izlerini düşünsel dünyada araştırarak gücünü bilimsel yöntemden alan pozitivist bakış açısını zayıflatmayı ve Tanrı olmadan gerçekliğin anlamlandırılmasının imkânsızlığını göstermeye çalışmıştır.

Evrensel ve zorunlu ilkelerin sadece somut varlıklar üzerinden anlaşılması gerektiğini düşünen Aristoteles'e ve söz konusu bu ilkelerin aklın bir ürünü olduğunu söyleyen Kant'a karşı Cousin, ilkelerin akli ve maddeyi aşan bir üstünlüğü bulunduğunu ifade ederek söylemini bir Tanrı kanıtlaması oluşturacak şekilde genişletmektedir. İdealar nazariyesini gündeme getirerek tümellerin öznesinin Tanrı olduğunu söylemesiyle de Platon'un Cousin'in felsefesi üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu söyleyebiliriz.

⁴⁶ Alphonse Aulard, *Étude sur la Philosophie Contemporaine: M. Victor Cousin* (Nantes: Imprimerie de Vincent Forest, 1859), 31.

⁴⁷ Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 80.

⁴⁸ Cousin, *Du Vrai du Beau et du Bien*, 99.

Ancak belirtmek gerekir ki Cousin, ne maddenin gerçekliğini ne de aklın gücünü inkâr etmemektedir. Onun felsefesindeki temel kaygı, insani kimliği ve nesnel dünyayı değersizleştirmeden Tanrısal yetkinliği onaylamak ve sağlıklı bir Tanrı-evren ilişkisi kurmaktır diyebiliriz.

Geride çok geniş bir külliyat bırakan Cousin, felsefede yeni bir şey söyleme iddiasında olmadığını kendisi belirtmektedir. Yaşadığı dönemin felsefi problemlerini önceleyerek kaleme aldığı yazılarında asıl amacının kendisinden sonra gelecek nesillere yol göstermek ve onların ileri düzey çalışmalarına zemin hazırlamak olduğunu mütevazı bir üslupla ifade etmektedir. Ülkemizde Victor Cousin ile ilgili çalışmalar yok denecek kadar azdır. Çalışmamızın en önemli sonuçlarından birisi 19. ve 20. yüzyıl Fransız felsefesinin geri planının daha iyi anlaşılması ve tümellerin fonksiyonunu Tanrı-evren ilişkisi bağlamında ele alan epistemolojik yaklaşımların izini sürebilmek adına Cousin'in göz ardı edilmemesi gereken bir filozof olduğu ve hakkında daha fazla çalışma yapılması gerektiği yönünde bizde oluşan kanaattir.

KAYNAKÇA

- Aquinas, Thomas. *Somme Théologique*. 4. Bs. Paris: Louis Vives Libraire, 1880.
- Aristoteles. *Metafizik*. Trc. Ahmet Arslan. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2010.
- Aulard, Alphonse. *Étude sur la Philosophie Contemporaine: M. Victor Cousin*. Nantes: Imprimerie de Vincent Forest, 1859.
- Cousin, Victor. *Cours de l'Histoire de la Philosophie Moderne*. Paris: Librairie Philosophique De Ladrage, 1846.
- Cousin, Victor. *Du Vrai du Beau et du Bien*. Paris: Librarie Académique, 1872.
- Cousin, Victor. *Introduction a L'Histoire de la Philosophie*. 7. Bs. Paris: Librairie Académique, 1872.
- Cousin, Victor. *Nouveaux Fragments Philosophiques*. Bruxelles: Société Belge de Librairie, 1841.
- Cousin, Victor. *Philosophie de Kant*. 3. Bs. Paris: Librairie Nouvelle, 1857.
- Cousin, Victor. *Philosophie de Locke*. 4. Bs. Paris: Libraires Editeurs, 1861.
- Cousin, Victor. *Philosophie Écossaise*. 3. Bs. Paris: Librarie Nouvelle, 1857.
- Cousin, Victor. *Premiers Essais de Philosophie*. 3. Bs. Paris: Librairie Nouvelle, 1855.
- Hume, David. *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*: Trc. Ergün Baylan. Ankara: BilgeSu, 2009.
- İbn Sînâ. *İşaretler ve Tembihler (el-İşârât ve't-tenbihât)*. Trc. Ali Durusoy - Muhittin Macit - Ekrem Demirli. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2008.

- İbn Sînâ. "Var Olma Bilinci Her Şeyden Önce Gelir". *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri*. Trc. Mahmut Kaya. 3. Bs. İstanbul: Klasik Yayınları, 2005.
- Janet, Paul. *Victor Cousin et Son Oeuvre*. 3. Bs. Paris: Ancienne Librairie, 1893.
- Kant, Immanuel. *Arı Usun Eleştirisi*. Trc. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınları, 1993.
- Locke, John. *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme*. Trc. Meral Delikara Topçu. 2. Bs, 2 Cilt. Ankara, 2000.
- Locke, John. *Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler*. Trc. İsmail Çetin. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Narcy, Michel. "Le Platon Libéral de Victor Cousin". *Revue Française d'Histoire des Idées Politiques*. 37 (2013): 35-57.
- Platon. *Devlet*. Trc. Hüseyin Demirhan. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2002.
- Platon. "La République". *Oeuvres de Platon*. Trc. Victor Cousin. 10. Paris: Rey et Gravier Libraires, 1834.
- Platon. *Timaios*. Trc. Erol Güneş - Lütfi Ay. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1989.
- Platon. "Timée". *Oeuvres de Platon*. Trc. Victor Cousin. 12: 95-244. Paris: Rey et Gravier Libraires, 1839.
- Simon, Jules. *Victor Cousin*. Paris: Librairie Hachette, 1887.
- St. Augustin. *Cité de Dieu*. Trc. L. Moreau. Paris: Librairie Garnier Frère, t.y.
- St. Augustin. *Les Confessions*. Trc. M. Saint Victore. Paris: Charpentier, 1815.
- St. Augustin. "Quatre-Vingt-Trois Questions". *Oeuvres Complète de Saint Augustin*. Ed. M. Raulx. Trc. L'Abbé Devoille. 5: 428-489. Bar-le-Duc : L. Guérin, 1867.